

סוגיה יא: דיני מוקצה (18): דין עצים

*

רקע

עצים מוקצים בשבת מפני שאינם ראויים לשימוש. ביום טוב עצים אינם אמורים להיות מוקצים מפני שראויים להסקה. מחדשת משנתנו [לב:] שלמרות שעצים ראויים להסקה ביום טוב הם מוקצים, ואסור להשתמש בהם לדבר אחר. דין זה חריג בהלכות מוקצה, שהרי דבר הראוי לשימוש ראוי לכל שימוש, ומדוע המשנה מגבילה את השימוש בעצים. היחודיות של משנתנו גרמה לגמ' במסכת שבת [קכד.] לבאר שהאיסור להשתמש בעצים אינו מדין מוקצה אלא מגזרת יום טוב אטו שבת, ומשנתנו אליבא דבית שמאי שגוזרים גזרה זו.

מקורות

א. לג. "ואין סומכין את הקדרה בבקעת... מאתמול דעתיה עלויה"
ב. רש"י ד"ה והלכתא

תוס' ד"ה והלכתא, דרש, ושדי

רי"ף יח.-יח: באלפס, "אין סומכין את הקדירה בבקעת... ואין מסיקין בשברי כלים"

השגת הראב"ד יח: באלפס אות א

ר"ן ד"ה בדלת, משום, חיזרא, והלכתא, דרש

רא"ש סי' יב

רשב"א ד"ה אין סומכין, "ולפיכך נראה שלא ניתנו עצים..."

רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ב הי"ג, פ"ד הי"א

ג. שו"ע סי' תקב סע' ג ומשנה ברורה [בעיקר: סקכ"א]

סי' תקז סע' ג ומשנה ברורה

רשב"א סוד"ה אין סומכין

...ולפיכך נראה דלא ניתנו עצים [אלא] להסקה אין [רוצה] לומר שלא ניתן עיקר תשמישן אלא להסקה אלא ה"ק לא התירום חכמים אלא להסקה דמדינא אסורים הן לטלטל בין לשבת בין ליי"ט שאין להם תאר כלי וכדאמר ליה רבה לאביי התם, אלא שהתירו חכמים לטלטלם להסקה לצורך אוכל נפש ולהסקה בלבד נתנום כלומר להסקה התירום ולא לדבר אחר.

הסבר הסוגיה

"נתנו רבנן אין סומכין את הקדרה בבקעת וכן הדלת לפי שלא נתנו עצים אלא להסקה ורבי שמעון מתיר". [ברייטא לג.]

המשנה אומרת שאסור לסמוך את הקדרה ואת הדלת בבקעת. מסבירה הברייטא שאסור לסומכן מפני שלא נתנו עצים אלא להסקה. נחלקו הראשונים בהסבר המשפט "לא נתנו עצים אלא להסקה":

הר"ן [יח. באלפס ד"ה בדלת] מפרש: "כיוון שאין מיוחדין אלא להסקה בלבד אין תורת כלי עליהם יש להם דין מוקצה לגבי שאר מלאכות". כיוון שמבחינה מציאותית עצים אינם כלי שעומד לשימוש אלא משמשים להסקה בלבד, הם מוקצים, ואסור להשתמש בהם לשימוש אחר.

הרשב"א [ד"ה אין סומכין] דוחה במפורש הסבר זה ומסביר: "לא התירו חכמים אלא להסקה דמדינא אסורים הן לטלטל בין לשבת בין ליי"ט שאין להם תאר כלי וכדורות הן... אלא שהתירו חכמים לטלטלם להסקה לצורך אוכל נפש ולהסקה בלבד נתנום כלומר להסקה התירו ולא לדבר אחר". מותר להשתמש בשבת וביום טוב בכלים בלבד, ואסור להשתמש בעצים ובאבנים. חכמים התירו להשתמש בעצים להסקה בלבד.

לדעת הרשב"א עצים מוקצים ביום טוב כשם שאבנים ועפר מוקצים ביום טוב, החידוש בעצים שמותר להשתמש בהם להסקה. לדעת הר"ן עצים אינם אמורים להיות מוקצים כיוון שהם ראויים להסקה, וכל דבר הראוי לשימוש מסויים אינו מוקצה. החידוש בסוגייתנו שרק כלי הראוי לשימוש אחד מותר בכל שימוש, אבל עצים אינם כלי ומוקצים ביום טוב לשאר שימושים.

הראב"ד [יח: באלפס] הולך בשיטתו של הרשב"א ומחדש שסוגייתנו אינה תלויה בהכרח במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון בדין מוקצה, שהרי גם רבי שמעון מודה שאבנים ועפר מוקצים, ולכן גם הוא יכול להודות שהותרו להסקה בלבד [ר' שמעון עצמו חולק על הדין, אבל להלכה ניתן לפסוק כרבי שמעון במוקצה ביום טוב ולפסוק שעצים נתנו להסקה בלבד].

הרמב"ם מביא את סוגייתנו בפרק ד' [הי"א] מהלכות שביתת יום טוב ולא בפרק ב' העוסק בדיני מוקצה. משמע שהוא מודה לרשב"א, שחידוש סוגייתנו אינו שעצים מוקצים לכל דבר חוץ מהסקה, אלא שמותר להסיקם.

הראשונים דנים בפסיקת ההלכה בסוגייתנו. הרי"ף והרמב"ם פוסקים כרבי יהודה ביום טוב ולכן מסקנת הסוגיה ברורה. עצים ניתנו להסקה בלבד, ואין לסמוך בהם את הקדרה ואת הדלת. חזרא דינו כעץ, כשהוא יבש וראוי להסקה מותר להשתמש בו כשיפוד לצליה, וכשהוא רטוב ואינו ראוי להסקה אין להשתמש בו כלל. גם אוד דינו כעץ, ולכן אסור להכנס לדיר העצים וליטלו.

רש"י ותוס' פוסקים כרבי שמעון, ולכן מסקנת הסוגיה קשה לשיטתם. רש"י [ד"ה והלכתא] אומר שסוגייתנו לא נפסקה להלכה, לדעתו מותר להשתמש בעצים לכל תשיש, מותר

להשתמש בחזרה כשיפוד לצליה, ומותר לאשה להכנס לדיר עצים וליטול אור. התוס' נד"ה והלכתא, דרש] פוסק את מסקנות הסוגיה. הגמ' לא פסקה האם עצים מוקצים או לא, רק הביאה מחלוקת רבי שמעון ורבנן, לפיכך תוס' פוסק הלכה כרבי שמעון שעצים העומדים להסקה אינם מוקצים ומותר להשתמש בהם לכל תשמיש. הגמ' פסקה שחזרה יבש מותר, וחזרה רטוב אסור. תוס' פוסק דין זה, ומבאר שחזרה יבש ראוי להסקה, ולכן מותר להשתמש בו לכל דבר, חזרה רטוב אינו ראוי להסקה, וכיוון שאינו ראוי לשימוש הוא מוקצה. אסור להכנס לדיר ליטול אור מפני שקביעה שעץ סתמי הוא אור מהוה כתיקון מנא, ולכן אסור לעשות זאת.

הראב"ד [יה: באלפס] סובר, כפי שהובא לעיל, שסוגייתנו גם לרבי שמעון, ואסור להשתמש בעצים, אסור להשתמש בחזרה רטוב, ואסור ליטול אור מדיר של עצים.

סיכום

נחלקו הראשונים ביסוד איסור שימוש בעצים ביום טוב:

ר"ן: איסור שימוש בעצים נובע מדין מוקצה. בסוגייתנו מתחדש חידוש בגדר דין מוקצה. חפץ מוקצה לכל שימוש חוץ מהשימוש הייעודי שלו. כלי מיועד לכל שימוש, ולכן מותר להשתמש בו לכל, עצים אינם כלים מותר להשתמש בהם לשימוש הייעודי שלהם, בלבד [חשוב לציין שמצאנו שחפץ מותר לדבר אחד ומוקצה לדבר שני בשני מקומות: א. מוכן לאדם אינו מוכן לכלבים. ב. מוכן לודאי אינו מוכן לספק. הדין הראשון אינו שייך לדיונונו מפני שהוא מתייחס למקרה שהחפץ הוכן לאדם ואדם אינו יכול לאכלו, אבל ודאי שמותר לאדם לתת לכלבים מהאוכל שלו].

רשב"א: איסור שימוש בעצים אינו נובע מדין מוקצה. אלא הלכה ייחודית. חכמים גזרו שמותר להשתמש בעצים להסקה בלבד.

הלכה

השו"ע [סי' תקב סע' ג] פוסק שאסור להשתמש בעצים לסמיכת הקדרה והדלת. המשנה ברורה [סקכ"א] מביא שיש סוברים שהשו"ע לשיטתו שפוסק שיש מוקצה ביום טוב, אבל לשיטת הרמ"א שאין מוקצה ביום טוב מותר לסמוך את הקדרה בעץ יבש הראוי להסקה. הוא מכריע שניתן לסמוך על דעה זו בשעת הדחק.

השו"ע [סי' תקז סע' ג] פוסק שאסור לקחת עץ מבין העצים לחתות בו אש בתנור, מפני שבחירת העץ היא כתיקון מנא.